

УДК 376.37

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.89.6>**I. В. Кучерак**кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Запорізького національного університету

СЕНСОМОТОРНИЙ РОЗВИТОК ОНЛАЙН ДІТЕЙ-БІЛІНГВІВ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ДИЗАРТРІЄЮ

У статті розглядається питання забезпечення сприятливих умов для сенсомоторного розвитку дітей-білінгвів дошкільного віку зі стертою дизартрією в умовах онлайн-взаємодії. Зазначено, що питання сенсомоторного розвитку дошкільників-білінгвів зі стертою дизартрією все ще залишається недостатньо розробленим, тим більше воно потребує прискіпливої уваги, зважаючи на ті складні обставини, в яких опинилися українці, починаючи із початку повномасштабного вторгнення, поповнивши категорію біженців.

У публікації проаналізовано особливості сенсомоторного розвитку дошкільників із мінімальними дизартричними розладами, виокремлено характер впливу білінгвізму на організацію логопедичної роботи, зосереджено увагу на перевагах та недоліках проведення логопедичних занять в умовах дистанційної взаємодії. Зауважено те, що для забезпечення сенсомоторного розвитку онлайн-взаємодія має декілька важливих переваг. Зокрема, це безліч безкоштовних або умовно безкоштовних інструментів, інтерактивність взаємодії, а для логопеда – ще й можливість поєднувати більше занять навіть у неробочий час, похвилинна спланованість вихідних та робочого навантаження, забезпечення необмеженого простору для прояву власної креативності.

У публікації зазначено, що характер порушень фонетико-фонематичного розвитку та мовленнєвих порушень у дітей-білінгвів зі стертою дизартрією, однозначно, більш складний, зокрема, зважаючи на певні особливості оволодіння двомовністю, для прикладу, інтерференцію. Окрім того, акцентовано на особливостях порушень темпоритмічної дезорганізації усного мовлення, фонетико-фонематичного розвитку дітей із мінімальними дизартричними розладами.

Автором публікації зазначено те, що для забезпечення сенсомоторного розвитку онлайн-взаємодія має декілька важливих переваг. Зокрема, це безліч безкоштовних або умовно безкоштовних інструментів, інтерактивність взаємодії, а для логопеда – ще й можливість поєднувати більше занять навіть у неробочий час, похвилинна спланованість вихідних та робочого навантаження, забезпечення необмеженого простору для прояву власної креативності. Наведено приклади ефективних онлайн-ігор для логопедичних занять із дітьми-білінгвами зі стертою дизартрією задля досягнення ефективного сенсомоторного розвитку.

Ключові слова: стерта дизартрія, мінімальні дизартричні розлади, сенсомоторний розвиток, дошкільники, діти дошкільного віку, логопедичні заняття.

Постановка проблеми. Сенсомоторний розвиток забезпечує підґрунтя для зростання інтелекту дитини дошкільного віку, адже безпосереднє чуттєве сприйняття предметів та явищ довкілля постає першоосновою пізнання. Проте у сучасному світі, де збільшується обсяг використання мультимедійних засобів і відчувається певний дефіцит сенсорного досвіду, що накопичується лише завдяки безпосередньому сприйняттю та формуванню уявлень про зовнішні властивості предметів, їх форму, колір, величину, положення у просторі, означене не реалізовується повною мірою.

Ситуація однозначно ускладнюється, зважаючи на особливості дизонтогенезу та наявність різноманітних мовленнєвих порушень. Проте навіть серед такої категорії дошкільників є ті, що потребують особливої уваги, – діти зі стертою дизартрією, які опинилися в умовах вимушеної міграції та необхідності засвоєння двох, а то

й навіть більше, мов одночасно. Такі обставини призводять до виснаження дитячої нервової системи, а відтак – до погіршення фізичного стану, появи відчуття страху, тривоги, складнощів із концентрацією уваги [1]. Це все, однозначно, впливає на загальний розвиток дитини та становлення мовлення, зокрема. Посилює означене ще й через те, що не завжди є можливість отримати якісні корекційно-розвиткові послуги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє виокремити декілька напрямів вивчення порушеної проблеми, зокрема: сенсомоторний розвиток дітей із порушенням інтелекту (Родименко І, Мойсеєнко І.) [11], сенсорний розвиток дітей раннього віку (Н. Грама, В. Кошель) [5; 7], сенсорна інтеграція дітей із РАС (Т. Скрипник, С. Андрійченко) [12]. Проте питання сенсомоторного розвитку дошкільників-білінгвів зі стертою дизартрією все ще залишається недостатньо роз-

робленим, тим більше воно потребує прискіпливої уваги, зважаючи на ті складні обставини, в яких опинилися українці, починаючи із початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, поповнивши категорію біженців (на період підготовки публікації у серпні 2023, в усьому світі офіційно зареєстровано 6 240 400 біженців з України) [2].

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукової літератури та власного педагогічного досвіду автора публікації виокремити особливості сенсомоторного розвитку дошкільників-білінгвів зі стертою дизартрією, окреслити основні напрями корекційно-розвиткового впливу, які сприяють розвитку відчуттів, сприймання, формуванню уявлень про форму, колір, розмір та інші властивості предметів.

Виклад основного матеріалу досліджень. Зважаючи на те, що дошкільний вік – найбільш сензитивний період розвитку, важливо максимально розкрити потенціал кожної дитини, адже будь-які нереалізовані можливості у цей час пізніше складно, а інколи і неможливо компенсувати. У цьому ракурсі сенсомоторний розвиток (від лат. *sensus* – відчуття та *motor* – рух, координація сенсорних і моторних компонентів діяльності), не є винятком, оскільки за відсутності систематичних корекційно-розвиткових занять або ж їх недостатнього об'єму чи якості, у майбутньому виникатимуть складнощі щодо подальшого навчання і розвитку дитини [5; 7; 10].

Для дошкільника із мінімальними дизартричними розладами ситуація є більш складнішою на фоні темпоритмічної дезорганізації усного мовлення, зокрема, порушення темпу і плавності висловлювання (О. Правдіна, Є. Вінарська), неточності оптико-просторового гнозису, а також порушення звуковимови. Насамперед це стосується тих звуків, що потребують тонких, філігранних рухів кінчика язика – як наслідок несформованості моторних операцій та порушення зорово-моторної координації, орієнтувально-пізнавальних реакцій (О. Архіпова).

Первинними у структурі порушення при мінімальних дизартричних розладах є порушення моторної сфери, обумовлені первинною патологією ЦНС, – синкінезії, гіперкінези, парези, спастичність артикуляційних м'язів, дистонія, гіпотонія, гіпертонія.

Проте характер порушень фонетико-фонематичного розвитку та мовленнєвих порушень у дітей-білінгвів зі стертою дизартрією, однозначно, більш складний, зокрема, зважаючи на певні особливості оволодіння двомовністю, для прикладу, інтерференцію.

Проаналізувавши наукову літературу, можемо виокремити декілька груп дітей зі стертою дизартрією, для яких характерними є:

– недостатність моторних функцій артикуляційного апарату (м'язи язика достатньо слабкі,

в'ялі, присутня асиметрія іннервації язика, в окремих випадках спостерігається недорозвинення навичок фонематичного аналізу та фонематичних уявлень) – перша група;

– порушення моторики артикуляційного апарату, що проявляється у особливостях мовленнєво-рухових процесів (властивою є в'ялість артикуляції, нечіткість у вимові звуків) – друга група;

– складнощі із виконанням завдань, що потребують наслідування чи чітких дій за інструкцією, характерним є фонематичне недорозвинення різного рівня вираженості – третя група;

– виражена загальна моторна недостатність, малорухомість, уповільнений темп і скованість або ж, навпаки, гіперактивність, наявність значної кількості зайвих рухів, синкінезії, гіперкінези, складнощі із затриманням певного положення – четверта група (Є. Соботович, А. Чернопольська).

Подолання вище зазначених труднощів, а також недорозвинення дрібної моторики, зокрема, складнощі із утриманням пальчикового положення, із здатністю до переключення, координованістю та точністю дій, особливо в ситуаціях, що передбачають диференційовані, філігранні рухи, потребує продуманих кроків та комплексного підходу. Проте настільки доцільним є розв'язок окресленого завдання, зважаючи на дистанційну взаємодію?

Ще декілька років тому логопедичні заняття онлайн сприймалися якщо щось із розряду фантастики. Проте на сьогодні надання таких освітніх послуг є достатньо потрібним. Про це свідчить зростання кількості логопедичних центрів, що працюють в умовах онлайн-взаємодії. Проаналізуємо переваги проведення саме таких логопедичних занять:

– вирішення дилеми «територіальна віддаленість VS кваліфікована допомога тут і зараз»;

– можливість поєднувати більше корекційно-розвиткових занять (психолог, реабілітолог, ерготерапевт);

– забезпечення систематичного розвитку за умов, коли відвідувати офлайн-заняття практично неможливо або досить складно;

– можливість займатися із україномовним педагогом, перебуваючи в будь-якій країні світу

Для забезпечення сенсомоторного розвитку онлайн-взаємодія має декілька важливих переваг. Зокрема, це безліч безкоштовних або умовно безкоштовних інструментів, інтерактивність взаємодії, а для логопеда – ще й можливість поєднувати більше занять навіть у неробочий час, похвилинна спланованість вихідних та робочого навантаження, забезпечення необмеженого простору для прояву власної креативності.

Проте є і певні недоліки. Зокрема, це:

– Потреба у кошовному ПЗ із потужним функціоналом як зі сторони логопеда, так і дошкільника

(наприклад, не завжди гаджет, який використовує дитина, підтримує опцію «управління екраном» у Zoom, необхідну для інтерактивної взаємодії під час дидактичних ігор);

– залежність від надійності роботи систем енергопостачання та Інтернет-провайдерів (особливо відчутною ця проблема стала у період жовтень-січень 2023 через пошкодження систем енергозабезпечення);

– обмеження взаємодії (face to face VS screen by screen) – офлайн-навчання дозволяє залучити більше сенсорних систем сприйняття;

– втомлюваність;

– не завжди є можливість працювати із дітьми із комплексними порушеннями розвитку (тут слід враховувати індивідуальні особливості, адже не завжди онлайн-заняття підходять для усіх категорій дітей).

Забезпечення ефективного сенсомоторного розвитку онлайн дітей-білінгвів передбачає попередню якісну діагностику та забезпечення позитивної мотивації до корекційно-розвиткових занять на кожному етапі роботи. Складнощі додає потреба постійно утримувати увагу дитини. У своїй практиці для цього ми використовуємо, зокрема, логоритмічні вправи та ігри, розміщені власному каналі YouTube, а також цілу низку ресурсів – вебсервісів для дидактичних ігор. Окрім того, для досягнення означених цілей вважаємо за доцільне, насамперед налагодити тісний зв'язок батьків і логопеда.

Залежно від того, якого віку дитина та, враховуючи індивідуальні особливості, вона може займатися самостійно або ж у присутності батьків.

Аналіз наукової літератури дозволив окреслити декілька важливих напрямів сенсомоторного розвитку. Зокрема, це розвиток:

– загальної і дрібної моторики, графомоторних навичок;

– тактильно-рухового, слухового та зорового сприйняття;

– сприйняття властивостей предметів (ваги запаху, смаку), форми, кольору, величини;

– сприйняття простору і часу;

– формування системи сенсорних еталонів.

Для забезпечення досягнення означених завдань в онлайн-взаємодії ми використовуємо низку інструментів. Насамперед програму Microsoft Power Point, що дозволяє створювати мультимедійні ігри-презентації, вдало поєднуючи звукову та візуальну інформацію. Анімація, рух, звук – усе це привертає увагу дитини, дозволяє перетворити рутинні завдання на цікаві, інтерактивні, творчі. Окрім того, у своїй роботі застосовуємо авторські матеріали, створені на платформах Canva, LearningApps, Kahoot, WordWall.

Наведемо декілька прикладів онлайн-ігор для розвитку сенсомоторики у дітей-білінгвів зі стертою дизартрією:

– запам'ятай уважно усе, що є на картинці, закрив очі, а відкривши, дай відповідь на запитання: Що зникло? Що з'явилось?

– підбери до кожної чашки блюдце, враховуючи розмір та колір;

– розклади предмети від найбільшого до найменшого або ж навпаки;

– який предмет буде наступним? (пошук закономірностей у послідовності);

– що зайве? (виокремлення предмета, який вирізняється з-поміж низки одноманітних);

– знайди такий же предмет на зашумленому малюнку;

– повтори рухи та жести за анімованим персонажем;

– склади картинку із окремих елементів.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на власний досвід роботи із білінгвами, доводиться спостерігати, як діти швидко асимілюються із тим мовним середовищем, у якому перебувають, та з часом все частіше починають спілкуватися другою мовою, яка стає домінуючою. Тому для юних громадян України, що через війну опинилися за межами своєї держави, можливість отримувати якісні логопедичні послуги онлайн – це не лише розвиток мовлення та подолання мінімальних дизартричних розладів чи інших порушень. Насамперед це шанс зберегти унікальний менталітет, рідну мову та традиції.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження можливостей використання логоритміки для подолання мовленнєвих порушень дітей-білінгвів зі стертою дизартрією.

Список використаної літератури:

1. Caring for Children through Conflict and Displacement. Вебсайт. URL: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2022-03/Caring%20for%20Children%20Through%20Conflict%20and%20Displacement.%20Booklet%202021.UNODC_UoM_%20English.pdf
2. Goldstein B. A., Gildersleeve-Neumann C. E. Bilingualism and speech sound disorders. Current developmental disorders reports. 2015. Т. 2, № 3. С. 237–244. URL: <https://doi.org/10.1007/s40474-015-0049-3>
3. Operational data portal (2022). Total Refugee influx from Ukraine in neighboring countries. Geneva: UNHCR. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
4. Ukraine Refugee Situation. Вебсайт. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations>
5. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика : монографія / Н. Г. Грама; Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса. 2018. 239 с. 1 <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2024/1/Sensory%20Development.pdf>

6. Конопляста С. Ю. Синиця А. О. Дизартрія у систематичній мовленнєвих порушень (сучасний погляд). Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: Зб. Наукових праць. К. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 111–116. URL: <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/28.pdf>
7. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків / В.М. Кошель. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3847/1/Сенсорне%20виховання%20дітей%20раннього%20віку.pdf>
8. Кучерак І.В. Інноваційна складова підготовки майбутніх логопедів: досвід та перспективи // Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи: матер. II заоч. Всеукр. наук.-практ. конф. Електронне видання / за ред. В. Ф. Русакова, І. М. Зарішняк. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 224 с. 222 с., с. 202–204.
9. Кучерак І.В. Інформаційні технології в роботі логопеда // Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір: збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.) за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. 694 с., с. 105–106.
10. Лісова А. С. Вплив сенсомоторного розвитку на інтелектуальний розвиток дошкільника // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. № 121. С. 213–216.
11. Родименко І., Мойсеєнко І. Аналіз наукових досліджень сенсомоторного розвитку дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. № 1, 2022. С. 73–76. URL: <https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pp/article/view/53/61>
12. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина. № 4(80) 2016. С. 24–32. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/18738/1/T_Skrypnyk_ODNIV_NNIG_4_80_2016_KSPKIO_IL.pdf

Kucheraк I. Online sensorimotor development of preschool bilingual children with obliterated dysarthria

The article examines the issue of providing favorable conditions for the sensorimotor development of preschool bilingual children with obliterated dysarthria in the conditions of online interaction. It is noted that the issue of sensorimotor development of bilingual preschoolers with obliterated dysarthria still remains insufficiently developed, moreover, it requires careful attention, taking into account the difficult circumstances in which Ukrainians found themselves, starting from the beginning of the full-scale war, adding to the category of refugees.

The publication analyzes the features of the sensorimotor development of preschoolers with minimal dysarthric disorders, highlights the nature of the impact of bilingualism on the organization of speech therapy work, and focuses on the advantages and disadvantages of conducting speech therapy classes in conditions of remote interaction. It was noted that online interaction has several important advantages for ensuring sensorimotor development. In particular, it is a set of free or conditionally free tools, interactivity of interaction, and for the speech therapist – also the possibility to combine more classes even during non-working hours, minute-by-minute planning of weekends and workload, provision of unlimited space for the manifestation of one's own creativity.

The publication states that the nature of phonetic-phonemic development disorders and speech disorders in bilingual children with obliterated dysarthria is clearly more complex, in particular, taking into account certain features of bilingualism, for example, interference. In addition, emphasis is placed on the peculiarities of disorders of tempo-rhythmic disorganization of oral speech, phonetic-phonemic development of children with minimal dysarthric disorders.

The author of the publication states that online interaction has several important advantages for ensuring sensorimotor development. In particular, it is a set of free or conditionally free tools, interactivity of interaction, and for the speech therapist – also the possibility to combine more classes even during non-working hours, minute-by-minute planning of weekends and workload, provision of unlimited space for the manifestation of one's own creativity. Examples of effective online games for speech therapy classes with bilingual children with obliterated dysarthria to achieve effective sensorimotor development are given.

Key words: *erased dysarthria, minimal symptoms of dysarthria, minimal dysarthric disorders, sensorimotor development, preschoolers, preschool children, speech therapy classes.*